

ELŻBIETA MAGIERA*

Działalność polskich oficyn wydawniczych w zakresie propagowania oszczędzania wśród dzieci i młodzieży w okresie międzywojennym

Wstęp

Po latach zaborów i I wojny światowej u podstaw odbudowy państwa polskiego oraz realizacji potrzeb integracyjnych wszystkich obszarów życia leżały kwestie ekonomiczne, w tym teoria i praktyka oszczędzania¹. Propaganda oszczędzania została zintensyfikowana po reformie gospodarczej z 1924 r., w którą włączono również dzieci i młodzież. Duży wpływ na popularyzowanie idei oszczędności w szkolnictwie miał zjazd dyrektorów państwowych gimnazjów w Warszawie w 1925 r., który wezwał nauczycieli do podjęcia propagandy oszczędności wśród młodzieży szkolnej oraz zwrócił się do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) o wydanie zalecenia w sprawie organizowania szkolnych kas oszczędności na terenie wszystkich typów szkół². Potrzeby ekonomiczne państwa, społeczeństwa, rodzin i jednostek oraz decyzje MWRiOP sprawiły, że w okresie międzywojennym były podejmowane przez różne środowiska instytucjonalne i pozainstytucjonalne celowe, systematyczne i konsekwentnie

* Dr hab. prof. US, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Humanistyczny, Instytut Pedagogiki, Katedra Historii Wychowania, 71-431 Szczecin, ul. Ogińskiego 16/17.

¹ J. Czechowicz, *Oszczędność – drogą do niezależności gospodarczej Polski*, „Praca Szkolna” 1933/34, nr 2, s. 29–32.

² S. E. Bońkowski, *Szkolna Kasa Oszczędności*, Warszawa 1926, s. 10. Poza tym oszczędność była propagowana i popularyzowana wśród całego społeczeństwa, któremu udowodniano, że jest ona podstawą dobrobytu państwa i metodą walki z kryzysem ekonomicznym przełomu lat 20. i 30. (A. Malarz, *Jak osiągnąć dobrobyt*, Katowice–Warszawa 1931, 24 s.; R. Lenartowicz, *Martwy a żywy pieniądz*, Katowice 1932; ks. J. Małkiewicz, *O oszczędności*, Warszawa 1934, 32 s.).

prowadzone działania w zakresie propagowania oszczędności na terenie placówek oświatowych. Duży udział wykazały oficyny wydawnicze, których działalność w zakresie propagowania oszczędzania wśród dzieci i młodzieży w Polsce międzywojennej przedstawiam poniżej.

1. Oficyna Wydawnicza Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

Bardzo ważną rolę w popularyzowaniu oszczędzania odegrała Oficyna Wydawnicza MWRIOP, wydająca „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej” (dalej: Dziennik Urzędowy MWRIOP, stanowiący kontynuację „Dziennika Urzędowego Departamentu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Królestwa Polskiego”) – organ ministerialny, ukazujący się w cyklu miesięcznym przez cały okres międzywojenny. Nie było to jednak czasopismo w rozumieniu prawa prasowego, ponieważ miało ono charakter informacyjno-urzędowy, a nie publicystyczny czy naukowy³. Redaktorem jego był Kazimierz Konarski. Dziennik Urzędowy MWRIOP zawierał regulacje formalno-prawne dotyczące akcji oszczędzania podejmowanej na terenie placówek oświatowych. Już 18 września 1925 r. Minister WRiOP Stanisław Grabski był autorem okólnika, zalecającego organizowanie szkolnych kas oszczędności w porozumieniu z instytucjami oszczędnościowym⁴. Zalecił kadrze pedagogicznej różne formy propagowania oszczędności: organizowanie szkolnych kas oszczędności, pogadanek i wykładów o oszczędności, obchodów Dnia Oszczędności oraz propagowanie tej idei wśród całego społeczeństwa. Terenowe władze oświatowe, pozostając w zgodzie z ministerialnymi zaleceniami, wydawały uszczegóławiające rozporządzenia w sprawie zakładania i organizowania szkolnych kas oszczędności, propagandy oszczędności w szkołach, w sprawie Dnia Oszczędności oraz polecały dostępną literaturę o charakterze metodycznym⁵.

Kolejni ministrowie oświaty przyczyniali się do propagowania oszczędzania, zdając sobie sprawę z faktu, że ważną rolę w ekonomicznym podniesieniu

³ K. Jakubiak, *Wychowanie państwowe jako ideologia wychowawcza sanacji*, Bydgoszcz 1994, s. 86.

⁴ „Dz. U. MWRIOP” 1925, nr 15, s. 301–302. Okólnik ten był przedrukowywany na łamach wszystkich dzienników kuratorskich. Por. m.in. „Dz. U. Wydziału Oświecenia Publicznego Województwa Śląskiego” 1925, nr 11, s. 406–407; „Dz. U. Kuratorium Okręgu Szkolnego (dalej: KOS) Brzeskiego” 1926, nr 9, s. 359–360. Por. *Wskazania wychowawcze zawarte w rozporządzeniach i okólnikach Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, zebrał F. Śliwiński, Łódź 1935, s. 48–49.

⁵ O zainteresowaniu publikacją P. Załuskiego świadczy fakt, że w 1932 r. ukazało się jej drugie wydanie. Por. „Dz. U. KOS Wołyńskiego” 1926, nr 5–6, s. 143–144; *Okólnik Kuratora Okręgu Szkolnego Pomorskiego M. Pollaka z 12 stycznia 1932 roku w sprawie propagandy oszczędności w szkołach*, „Dz. U. KOS Pomorskiego” 1932, nr 1, s. 20–22.

społeczeństwa odgrywała szkoła. Na łamach Dziennika Urzędowego WRiOP w 1927 r. zamieszczono okólnik Kazimierza Bartla w sprawie propagandy oszczędności w szkołach, w którym centralne władze oświatowe szeroko objaśniały znaczenie oszczędzania dla jednostki, społeczeństwa i państwa oraz zwróciły się do dyrektorów szkół i nauczycieli o opracowanie szczegółowego programu wychowawczego, zawierającego propagandę oszczędzania i sposoby jego wdrażania w życie szkolne⁶.

Pod koniec lat 20. XX w. szeroką kampanię popularyzującą oszczędzanie podjęła Poczтовая Kasa Oszczędności, którą popierało Ministerstwo WRiOP. Wyrazem tego poparcia było wydanie przez MWRIOP we wrześniu 1928 r. dwóch okólników w sprawie propagandy idei oszczędności w szkołach prowadzonej przez Poczтовую Kasę Oszczędności, w których zalecało udział w konkursach z nagrodami ogłoszonym przez PKO⁷.

W porozumieniu z instytucjami gospodarczymi zainteresowanymi rozwojem szkolnych kas oszczędności Ministerstwo WRiOP wydało w 1930 r. kolejny okólnik skierowany do kuratorów, inspektorów, dyrektorów i kierowników szkół oraz wszystkich nauczycieli w sprawie organizowania i prowadzenia Szkolnych Kas Oszczędności, których celem było „pozyskanie dla idei oszczędności obecnych uczniów, w przyszłości czynnych obywateli Państwa, przyzwyczajenie ich do zasady oszczędzania, zapoznanie z pożytkiem i zadaniami pracy oraz zapoznanie z formami i metodami oszczędzania”⁸. Akcję oszczędzania wspierał również minister WRiOP Sławomir Czerwiński, który w 1930 r. zalecał dostosowanie form i metod propagandy oszczędności do miejscowych warunków i potrzeb oraz skorelowania jej z realizacją treści programowych. Zalecał udział uczniów w działalności szkolnych kas oszczędności, zachęcał nauczycieli do ich tworzenia⁹.

W 1935 r. Dziennik Urzędowy MWRIOP publikował statuty szkolnych kas oszczędności, prowadzonych w szkołach powszechnych, średnich ogólnokształcących i zawodowych, opracowane przez Poczтовую Kasę Oszczędności¹⁰. Cele

⁶ Okólnik Ministra WRiOP K. Bartla z dnia 8 stycznia 1927 roku, „Dz. U. MWRIOP” 1927, nr 3, s. 90–91. Por. „Dz. U. Wydziału Oświecenia Publicznego Województwa Śląskiego” 1927, nr 2, s. 32–34; J. Długokęcki, *Jak zakładać i prowadzić szkolne kasy oszczędności*, Warszawa 1931, s. 62; J. Dominko, *Oszczędzaj mądrze*, „Młody Spółdzielca” 1936, nr 2 (7), s. 2; *Pomóżmy sobie w biedzie*, „Młody Spółdzielca” 1936, nr 2 (7), s. 4–5; *Umieć oszczędzać – to sztuka*, „Młody Spółdzielca” 1937, nr 2 (8), s. 2.

⁷ Okólnik Ministra WRiOP S. Czerwińskiego z 3 września i z dnia 18 września 1928 roku, „Dz. U. KOS Łódzkiego” 1928, nr 9, s. 156–157; Okólnik Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego w sprawie propagandy PKO w szkołach na rzecz idei oszczędności, „Dz. U. KOS Wołyńskiego” 1928, nr 8, s. 160–162; *Propaganda Pocztovej Kasy Oszczędności w szkołach na rzecz idei oszczędności*, „Dz. U. KOS Poznańskiego” 1928, nr 12, s. 175–177; „Dz. U. KOS Brzeskiego” 1928, nr 7, s. 356–360; „Dz. U. KOS Wileńskiego” 1933, nr 4, s. 163–164; „Dz. U. KOS Pomorskiego” 1933, nr 3, s. 98.

⁸ Okólnik Ministra WRiOP S. Czerwińskiego z 24 kwietnia 1930 roku w sprawie Szkolnych Kas Oszczędności, „Dz. U. MWRIOP” 1930, nr 5, s. 221–222. Por., „Dz. U. KOS Łódzkiego” 1930, nr 9, s. 201–202.

⁹ Okólnik Ministra WRiOP S. Czerwińskiego z 24 kwietnia 1930 roku w sprawie Szkolnych Kas Oszczędności, s. 222–223; Okólnik Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego w sprawie szkolnych kas oszczędności, „Dz. U. KOS Łódzkiego” 1931, nr 5, s. 94–95.

¹⁰ Okólnik Ministra WRiOP Wacława Jędrzejewicza z dnia 14 stycznia 1935 roku w sprawie Szkolnych Kas Oszczędności, „Dz. U. MWRIOP” 1935, nr 1, s. 4.

szkolnych kas oszczędności we wszystkich szkołach były jednakowe i polegały na krzewieniu „zmysłu oszczędności wśród młodzieży szkolnej i w jej środowisku oraz przyzwyczajanie swoich członków do składania nawet najdrobniejszych kwot na szkolną książeczkę oszczędnościową”¹¹.

Kuratoria Okręgów Szkolnych, będące terenowymi organami państwowej administracji oświatowej, wydawały własne „Dzienniki Urzędowe”, które w części urzędowej przedrukowywały okólniki centralnej władzy oświatowej i je komentowały. Poszczególni kuratorzy okręgów szkolnych wydawali swoje okólniki w sprawie propagandy oszczędzania prowadzonej w placówkach oświatowych oraz w sprawie obchodów Dnia Oszczędności, szkolnych kas oszczędności itp. W części nieurzędowej można odnaleźć artykuły poświęcone tym kwestiom.

Wydawnictwem periodycznym Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, poruszającym kwestie oszczędzania i propagującym oszczędność było czasopismo „Oświata i Wychowanie” wydawane w latach 1929–1939, redagowane początkowo przez Bolesława Kielskiego, potem Hugo Kauffmanna i wreszcie Eugeniusza Zdrojewskiego, drukowane w drukarni Powszechnej Kasy Oszczędności w Warszawie. Na jego łamach reprezentatywnej wypowiedzi w kwestii oszczędzania udzielił A. Struczkowski, pisząc, że:

Szkola, jako instytucja wychowawcza, której zadaniem jest przygotowanie i wyszkolenie przyszłych obywateli państwa, twórczych, świadomych zadań, celów i środków pracowników i kierowników nawy państwowej, nie może być głuchą na żaden z objawów życia społecznego, a tym mniej nie może nie przyjąć do programu swego działania tej wielkiej idei społecznej, jaką jest oszczędność¹².

Po wprowadzeniu w życie ustawy z 11 marca 1932 r. szkolne kasy oszczędności stanowiły narzędzie wychowania obywatelskiego i państwowego. Miały one wychować przyszłych obywateli, gospodarzy, którzy rozpoczynając pracę zawodową, mieliby już odpowiednie przygotowanie teoretyczne i praktyczne w zakresie oszczędzania. Zadaniem szkoły było nie tylko zapoznanie uczniów z problematyką oszczędzania, lecz także kształtowanie umiejętności podejmowania różnych działań, zaznajomienie ze środkami osiągnięcia zamierzonych celów, zapoznanie z instytucjami oszczędnościowymi i sposobami oszczędzania oraz umożliwienie uczniom zżycia się z ideą oszczędności (zaaplikowanie tej idei do osobowości uczniów). Takie wychowanie pociągało za sobą konieczność uspołecznienia ucznia, uczynienia z niego aktywnego obywatela – członka społeczeństwa, współpracującego z innymi¹³.

¹¹ *Statut Szkolnej Kasy Oszczędności dla szkół powszechnych*, „Dz. U. MWRiOP” 1935, nr 1, s. 4–7; *Statut Szkolnej Kasy Oszczędności dla szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych wszelkich stopni*, „Dz. U. MWRiOP” 1935, nr 1, s. 8–10. Statuty szkolnej kasy oszczędności były przedrukowywane w kuratorskich dziennikach urzędowych, m.in.: „Dz. U. KOS Poznańskiego” 1935, nr 3, s. 69–75; „Dz. U. KOS Warszawskiego” 1935, nr 3–4, s. 84–247; „Dz. U. KOS Krakowskiego” 1935, nr 1–2, s. 6; „Dz. U. KOS Poznańskiego” 1935, nr 2, s. 25.

¹² R. Struczkowski, *Szkolne Kasy Oszczędności*, „Oświata i Wychowanie” 1932, z. 7, s. 606.

¹³ Tamże, s. 608.

2. Oficyna Wydawnicza Samorządowego Instytutu Wydawniczego

Udział w popularyzowaniu idei oszczędzania miała Oficyna Wydawnicza Samorządowego Instytutu Wydawniczego w Warszawie (ul. Świętokrzyska 13), której nakładem wychodziły prace zwarte. Książka Adama Malarza zawierała odpowiedź na postawione w tytule pytanie *Jak osiągnąć dobrobyt*, którą była zachęta do oszczędzania przez dorosłych oraz dzieci i młodzież szkolną. Jeden z rozdziałów tej pracy nosił tytuł: *Uczniowie i uczennice są w stanie położyć fundament pod mocarstwowość swego kraju* (poprzez oszczędzanie – przypis E. M.), a kolejny *Najtrudniej zacząć! Pomimo tego zacznij oszczędzać natychmiast*¹⁴. W ramach Biblioteki Samorządu nakładem Samorządowego Instytutu Wydawniczego ukazała się książka Jana Długokęckiego *Jak zakładać i prowadzić szkolne kasy oszczędności?*, która moim zdaniem dawała najpełniejszy obraz działalności tych organizacji szkolnych, ponieważ zawierała regulaminy SKO i współpracujących z nimi instytucji, zasady prowadzenia akcji oszczędnościowej, systemy oszczędzania, zasady działania SKO oraz sposoby przygotowania młodzieży do SKO. Poza wymienionymi publikacjami nakładem Samorządowego Instytutu Wydawniczego ukazały się dwie książki (J. S. Rozieckiego, *Podręcznik dla komunalnych kas oszczędności* oraz A. K. Czyżowskiego *Szara Książeczka*) i broszury, m.in.: *Oszczędnością i pracą ludzie się bogacą*; B. D. Kuśnierza, *Praca i oszczędność mądrością narodów*; R. Lenartowicza, *Jak zaradzić biedzie na wsi*; S. Dostojewskiego, *Wysiłkami dzieci i młodzieży do potęgi Polski*; Mariana Władysława Tułacza, *Oszczędność dźwignią postępu społecznego*, wspomniana wcześniej praca Adama Malarza, *Jak osiągnąć dobrobyt*; ks. J. Makłowicza, *Skarbnica narodowa* i tego autora publikacja zatytułowana *O oszczędzaniu*.

Ponadto Samorządowy Instytut Wydawniczy publikował ulotki. Oto niektóre ich tytuły: *Ucieka nędza przed tym co oszczędza*; *Czy robotnik może oszczędzać?*; *Ojczy! Matko!*; *Co robić, aby kredyt na wsi był łatwy i tani?*; *Oszczędność podwaliną dobrobytu*; *Ziarno do ziarnka, a zbierze się miarka*. Samorządowy Instytut Wydawniczy publikował również plakaty, m. in.: *Plakat szkolny*; *Ja oszczędzam a wy?*; *Oszczędność to droga do bogactwa*; *Oszczędność to wrota do szczęścia i dobrobytu*. Poza tym z tej oficyny wychodził kalendarzyk kieszonkowy instytucji oszczędnościowych na każdy rok wydawany z uwzględnieniem najnowszych zmian.

Oprócz materiałów propagujących oszczędność – takich jak książki, broszury, ulotki, plakaty i kalendarze – Samorządowy Instytut Wydawniczy wydawał kompletne druki i książki rachunkowe potrzebne do założenia i prowadzenia szkolnych kas oszczędności: trzy rodzaje regulaminów SKO (w szkołach powszechnych, w szkołach średnich i dla instytucji oszczędnościowych współpracujących z SKO); deklarację SKO przystąpienia do współpracy z instytucją

¹⁴ A. Malarz, *Jak osiągnąć dobrobyt?*, Katowice–Warszawa 1931, s. 21–24.

oszczędnościową; wzór książki kontroli skarbonek; wzór książki kontroli zawartości skarbonek; wzór znaczka oszczędnościowego (wartość 5 gr, 10 gr, 20 gr, 50 gr); wzór książki kontroli znaczków oszczędnościowych oraz wzór-karnecik (karty oszczędnościowej) do naklejania znaczków¹⁵.

3. Oficyny wydawnicze instytucji oszczędzających

Na uwagę zasługuje oficyna wydawnicza Pocztovej Kasy Oszczędności, która w ramach Biblioteki PKO wydawała materiały propagujące oszczędzanie wśród dzieci i młodzieży, np. zbiory sztuk dla teatrów amatorskich oraz deklamacji na temat oszczędności¹⁶, jednodniówki, w których zamieszczano konkursy na najlepszy projekt popularyzujący idee oszczędzania¹⁷.

Nakładem Patronatu Związku Komunalnych Kas Oszczędności w Poznaniu wydawano od 1931 r. „Gazetkę Oszczędnościową”, miesięcznik poświęcony propagandzie oszczędności wśród dzieci i młodzieży. Celem czasopisma było uświadomienie najszerszych warstw społecznych w zakresie roli i znaczenia oszczędności jako podstawy dobrobytu jednostki i państwa. W pierwszym artykule od redakcji czytamy:

Wychodząc z założenia, że oszczędność jako cnota ugruntować się może i rozwijać jedynie na podłożu dobrego charakteru, poruszać będziemy w piśmie naszym także zagadnienia z dziedziny etyki społecznej, nakłaniać będziemy do etyki i uczynności, do miłości bliźniego i ukochania Ojczyzny, do wspólnoty w wielkim wysiłku dźwignania doli społecznej ku lepszemu jutru¹⁸.

Wzmoczona propaganda oszczędzania nastąpiła w latach kryzysu gospodarczego. Na łamach wspomnianej „Gazetki Oszczędnościowej” zachęcano dzieci i młodzież do oszczędzania i umiejętnego gospodarowania pieniędzmi, pisząc, że w ten sposób przejawia się „troska o gospodarcze i obywatelskie wychowanie młodego pokolenia”¹⁹. W zaangażowaniu dzieci w szkolne kasy oszczędności dostrzegano nie tyle cele doraźne, związane z gromadzeniem drobnych kwot, ile przyszłościowe. Wyrażano przekonanie, że gdy dorośnie pokolenie młodzieży wdrożonej do oszczędzania i świadomej wartości pieniądza, to będzie w życiu indywidualnym, społecznym i państwowym realizować zasady wpojone w dzie-

¹⁵ J. Długokęcki, *Jak zakładać i prowadzić szkolne kasy oszczędności*, Warszawa 1931, okładka.

¹⁶ *Marzenie Antka Radonia. Zbiór sztuk dla teatrów amatorskich oraz deklamacji na temat oszczędności*, Warszawa 1936. W ramach Biblioteki PKO ukazały się m.in. takie publikacje, jak: *Radości i smutki kobiety, Zaczarowana puszcza, Szczęśliwy dzień, Kaśka i Baśka*.

¹⁷ „Oszczędzajcie”. *Jednodniówka PKO poświęcona młodzieży szkolnej*, Warszawa 1933, 15 s.

¹⁸ *Nasz ideał – nasz program*, „Gazetka Oszczędnościowa” 1931, nr 1, s. 1.

¹⁹ *U progu nowego roku szkolnego*, „Gazetka Oszczędnościowa” 1931, nr 7, s. 2.

ciństwie i młodości²⁰. Przekonywano, że udział w szkolnej kasie oszczędności kształtuje charakter, rozwija poczucie wspólnoty, odpowiedzialności, wytrwałości w dążeniu do wyznaczonego celu, przyzwyczajają do porządku, staranności i panowania nad sobą, przygotowując w ten sposób do odpowiedzialnego życia w państwie i społeczeństwie²¹. Drukowano hasła oszczędnościowe typu: „Pokaż ile oszczędziłeś, a powiem ci jak żyłeś”²², „Twoje oszczędności budują potęgę Polski”²³, „Oszczędzać trzeba już dziś, aby umieć, móc i mieć z czego oszczędzać w przyszłości”²⁴.

Nakładem oficyny wydawniczej Związku Komunalnych Kas Oszczędności Województwa Śląskiego w Katowicach wydano książkę Ryszarda Lenartowicza pt. *Martwy a żywy pieniądz* (Katowice 1932), która zachęcała do oszczędzania, wskazywała na korzyści płynące z oszczędzania i lokowania środków finansowych w instytucjach oszczędnościowych²⁵.

4. Oficyny wydawnicze polskiego ruchu spółdzielczego

Dużą rolę w propagowaniu oszczędzania w latach międzywojennych odgrywały spółdzielcze związki rewizyjne. W tej kwestii na wyróżnienie zasługuje Patronat Spółdzielni Rolniczych we Lwowie, którego nakładem i czcionkami Drukarni L. Wiśniewskiego we Lwowie (ul. Ossolińskich 16) ukazała się publikacja zatytułowana *Kasy oszczędności dziatwy i młodzieży*, pełniąca funkcję podręcznika dla nauczyciela. Broszura ta zawierała gotowy referat, który można było wykorzystać na zebraniu nauczycieli i dorosłych, ukazujący znaczenie spółdzielczości w życiu społecznym, gospodarcze i prawne zasady pracy spółdzielczej, rodzaje spółdzielni, rolę inteligencji wiejskiej w ruchu spółdzielczym oraz tekst poświęcony szkolnym kasom oszczędności. Ponadto publikacja ta podkreślała znaczenie właściwie zorganizowanego Dnia Oszczędności w szkole, zawierała przykłady pogadanek dla uczniów, zasady organizacji szkolnej kasy oszczędności

²⁰ Tamże.

²¹ *Dlaczego zakładamy Szkolne kasy Oszczędności*, „Gazetka Oszczędnościowa” 1938, nr 4, s. 1.

²² „Gazetka Oszczędnościowa” 1938, nr 4, s. 3.

²³ „Gazetka Oszczędnościowa” 1939, nr 5, s. 4.

²⁴ *Oszczędzaj dziś, abyś miał z czego oszczędzać jutro*, „Gazetka Oszczędnościowa” 1931, nr 7, s. 2; *Istota oszczędności*, „Gazetka Oszczędnościowa” 1931, nr 7, s. 3.

²⁵ „Obowiązkiem więc narodowym – pisał R. Lenartowicz – jest odrzucić wszelkie marnotrawstwo, a zaoszczędzony pieniądz włączyć w życie gospodarcze kraju. Wielka jest potęga ochotnego wspólnego wysiłku. Gdy tak nastanie w Polsce, jakby pospolite ruszenie do kas i przed okienkami z napisem: WKŁADY OSZCZĘDNOŚCIOWE często stawać będą dzieci i dorośli ze wszystkich warstw ludności, niosąc choćby grosze zaoszczędzone, wówczas państwo nasze, opierając się na zasobach obywateli wzrośnie w siłę, zwycięży kryzys i stanie w pierwszym rzędzie potęgą ekonomiczną świata” (R. Lenartowicz, *Martwy a żywy pieniądz*, s. 24).

oraz ukazywała systemy prowadzenia szkolnych kas oszczędności (gotówkowy, znaczkowy, mieszany)²⁶.

Innym przykładem udziału polskiego ruchu spółdzielczego w propagowaniu oszczędzania był Związek Rewizyjny Spółdzielni Rolniczych w Warszawie (ul. Warecka 11), którego nakładem wydano książkę *Jak prowadzić szkolne kasy oszczędności* autorstwa Piotra Załuskiego w roku 1926 (wyd. 1), wydrukowaną w Drukarni Stanisław Niemira Syn i Spółka (Plac Napoleona 4) i w roku 1932 (wyd. 2)²⁷. Książka P. Załuskiego skierowana przede wszystkim do nauczycieli opiekunów szkolnych kas oszczędności pełniła funkcję podręcznika instruktazowego, który uświadamiał zadania SKO, przedstawiał sposoby założenia szkolnych kas oszczędności, zasady ich prowadzenia, wzór regulaminu, sposoby gromadzenia oszczędności (do skarbonek, za pomocą znaczków oszczędnościowych lub na karty oszczędnościowe) oraz powinności zarządu, komisji rewizyjnej i walnego zgromadzenia, a także wzór regulaminu współpracy SKO z Kasą Stefczyka, wykaz książek i druków potrzebnych do prowadzenia SKO oraz wykaz popularnych broszur i ulotek o spółdzielczości i oszczędności. W działalności szkolnych kas oszczędności, które od wczesnych lat szkolnych kształtowały umysł i serce oraz zaprawiały do współżycia społecznego i współdziałania, P. Załuski dostrzegał odpowiednią metodę wychowania pożytecznego członka społeczeństwa, przygotowanego do wypełniania obowiązków obywatelskich²⁸. Trzeba podkreślić, że Ministerstwo WRIOP zatwierdziło publikację Piotra Załuskiego do użytku szkolnego jako książkę dozwoloną do bibliotek szkół handlowych oraz jako pozycję pomocniczą dla nauczycieli wszystkich typów szkół²⁹. Ponadto Związek Rewizyjny Spółdzielni Rolniczych wydawał „Czasopismo Spółdzielni Rolniczych”, na łamach którego prowadzono propagandę oszczędzania. Dla przykładu w roczniku 1933 tego czasopisma znalazło się kilka artykułów poświęconych oszczędzaniu³⁰.

Nakładem Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych Rzeczypospolitej Polskiej (Warszawa, ul. Warecka 11) w 1938 r. ukazała się książka Zofii Charszewskiej zatytułowana *Jak prowadzić szkolną kasę oszczędności w oparciu o spółdzielnię kredytową*. Autorka proponowała zgodnie z ha-

²⁶ B.a., *Kasy oszczędności dlatwy i młodzieży*, Lwów 1930, 40 s.

²⁷ Na okładce tej książki zamieszczono 7 przykazań zatytułowanych: *Pamiętaj rolniku*, które zawierały następujące wskazania: „1) że ojczyznę wywalczyliśmy po wojnie światowej od zaborców – zniszczoną, utrzymać i gospodarczo ją odbudować możemy tylko własną pracą i oszczędnością; 2) że oszczędzane na wsi pieniądze składać przede wszystkim należy w Kasach Stefczyka; 3) że chłopcy i dziewczęta, wychodzący ze wsi na zarobki do miast, zaoszczędzone pieniądze składać powinny w Centralnej Kasie Spółek Rolniczych; 4) że Kasy Stefczyka i Centralna Kasa Spółek Rolniczych wszystkie zebrane pieniądze obracają na pożyczki dla swych członków – rolników i organizacji rolniczych; 5) że stosując się do tych wskazówek nie marnujesz swych oszczędności, a powiększasz je przez narastające odsetki i pomagasz innym do poprawy losu; 7) nie powierzaj pieniędzy osobom prywatnym na wysoki procent, a zaoszczędzisz sobie kłopotów i strat” (P. Załuski, *Jak prowadzić szkolne kasy oszczędności*, wyd. 2 popr. i poszerz., Warszawa 1932, okładka).

²⁸ Tamże, s. 7.

²⁹ *Szkolne Kasy Oszczędności*, „Głos Nauczycielski” 1934, nr 1, s. 25.

³⁰ „Czasopismo Spółdzielni Rolniczych” 1933, w: AAN, zespół: Związek Rewizyjny Spółdzielni Rolniczych, sygn. 127.

słem „Miejscowy grosz do miejscowej spółdzielni na miejscowe potrzeby gospodarcze”, głoszonym przez spółdzielnie kredytowe, żeby oszczędności szkolnych kas gromadzić w lokalnych spółdzielniach kredytowych, bankach ludowych czy Kasach Stefczyka. Książka Z. Charszewskiej była typowym podręcznikiem metodycznym skierowanym do nauczycieli, ukazującym różne aspekty organizacji i pracy szkolnych kas oszczędności, a zwłaszcza spraw związanych z prowadzeniem rachunkowości tych organizacji.

5. Oficyny wydawnicze polskiego ruchu nauczycielskiego i ich udział w propagowaniu oszczędzania

Udział w propagowaniu oszczędzania brał „Ruch Pedagogiczny”, wydawany jako dodatek do „Głosu Nauczycielstwa Ludowego” przez Krajowy Związek Nauczycieli Ludowych, miesięcznik, który służył popularyzowaniu nowoczesnych metod pedagogicznych i doskonaleniu kwalifikacji nauczyciela. Pierwsza wojna światowa przerwała ukazywanie się tego pisma, które zostało wznowione w 1917 r. Zmieniono jednocześnie jego podtytuł na: „Miesięcznik poświęcony nowym prądom w wychowaniu”. W dalszych latach podtytuł jeszcze kilkakrotnie ulegał zmianie. Pierwszym redaktorem był Henryk Rowid. „Ruch Pedagogiczny” zaangażował się w popularyzowanie oszczędzania. Na jego łamach możemy odnaleźć dane statystyczne dotyczące organizowania akcji oszczędzania w poszczególnych powiatach, np. w powiecie sandomierskim³¹, oświęcimskim³². Informowano o ukazujących się publikacjach na temat szkolnych kas oszczędności, kursach instruktorów SKO we Lwowie i w Krakowie, materiałach potrzebnych do prowadzenia SKO, wydawanych przez krajowy patronat Spółdzielni Rolniczych we Lwowie.

Nakładem Zarządu Głównego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych ukazywał się dodatek miesięczny do „Głosu Nauczycielskiego” zatytułowany „Praca Szkolna” poświęcony problematyce pedagogiczno-dydaktycznej związanej z praktyką szkolną. Redaktorami tego czasopisma byli Zygmunt Nowicki i Stanisław Nowak, od 1924 r. Maria Librachowa, a od 1929 r. Zofia Rogulska. Od 1933 r. „Praca Szkolna” wychodziła samodzielnie z podtytułem „Miesięcznik. Organ Wydziału Pedagogicznego Związku Nauczycielstwa Polskiego poświęcony praktyce wychowania i nauczania w szkole powszechnej”, a jej redaktorem został Benedykt Kubski. W latach 1935–1936 funkcję tę sprawował Aleksander Litwin i Kazimierz Staszewski, a od 1936 r. Stanisław Wiącek.

³¹ „Ruch Pedagogiczny” 1935/36, nr 5, s. 229.

³² Na ogólną liczbę 7663 uczniów w szkołach powiatu oświęcimskiego 5882 dzieci należało do Szkolnych Kas Oszczędności („Ruch Pedagogiczny” 1935/36, nr 4, s. 182).

Na łamach „Pracy Szkolnej” publikowano artykuły poświęcone propagandzie prowadzenia akcji oszczędnościowej w szkołach, w których były zawarte dane statystyczne dotyczące szkolnych kas oszczędności. Jan Bielecki wskazywał na to, że po I wojnie światowej państwa Europy Zachodniej zawdzięczają rozwój gospodarczy szkole i rodzinie, które przyuczają dzieci do oszczędzania. Wykazywał, że na 15 grudnia 1928 r. liczba książeczek oszczędnościowych wśród młodzieży złożonych w Warszawie w Kasie Oszczędności miasta Warszawa wynosiła 14 555, co oznaczało, że około 20% młodzieży szkolnej w Warszawie posiadała książeczki oszczędnościowe. Natomiast za granicą blisko 80% dzieci należało do szkolnych kas oszczędności³³.

Na łamach „Pracy Szkolnej” pisano, że należy uczyć oszczędzania już od najmłodszych lat. Postawy te powinno kształtować środowisko szkolne. Analizowane czasopismo zawiadomiło czytelników, że problematyka ta była poruszana na posiedzeniu Sekcji Spółdzielczej Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w dniu 28 grudnia 1928 r., na którym rozważano kwestie dotyczące zakładania na terenie szkół kół oszczędzania przeznaczonego na specjalne cele. Wskazywano, że szkolne kasy oszczędności są ważnym środkiem wychowawczym, zwłaszcza że po I wojnie światowej, inflacji i deprecjacji pieniądza idea oszczędzania słabo się rozwijała wśród społeczeństwa dorosłego³⁴.

Żeby zachęcić dzieci i młodzież do oszczędzania, proponowano znalezienie właściwych motywów takich postaw oraz stawianie celów, na realizacji których zależało przede wszystkim uczniom. W ten sposób starano się łączyć interesy indywidualne z ogólnospołecznymi. Zachęcano więc do tworzenia szkolnych kół oszczędzających, które miały być organizowane w celu realizacji konkretnych zadań, takich jak np. udział w wycieczce szkolnej. Koła te miały gromadzić uczniów w zależności od celu, jaki sobie stawiają, np.: koło rowerowe, koło radioamatorów czy koło miłośników fotografii. Wartości wychowawcze kół polegały na tym, że ich członkowie, znając określony cel oszczędzania, podejmowali wysiłek pracy nad swoimi postawami prooszczędnościowymi. W ten sposób abstrakcyjna idea oszczędzania nabierała realnych kształtów. Koła oszczędzających miały stanowić instytucje pomocnicze dla szkolnych kas oszczędności. Ich działalność opierała się na regulaminie zatwierdzonym przez ogólne zebranie założycieli. Sekcja Spółdzielcza ZNSP opracowała wzór takiego regulaminu, który był drukowany w „Pracy Szkolnej”³⁵.

Na łamach analizowanego czasopisma wyjaśniano systemy prowadzenia szkolnych kas oszczędności, do których zaliczano system znaczkowy, gotówkowy i kombinowany. Najbardziej praktycznym systemem, powszechnie stosowanym w szkołach był system gotówkowy, którego realizację przedstawiał Paweł Letniowski na przykładzie powiatu jarosławskiego³⁶.

³³ J. Bielecki, *Akcja oszczędnościowa w szkole*, „Praca Szkolna” 1929, nr 5, s. 150.

³⁴ Tamże, s. 151.

³⁵ Tamże, s. 152.

³⁶ P. Letniowski, *O systemach prowadzenia szkolnych kas oszczędności*, „Praca Szkolna” 1932, nr 1, s. 25–29.

Zwracano uwagę na konieczność pozyskania przychylności rodziców względem szkolnych kas oszczędności, a zwłaszcza kół rodzicielskich, bo – pisano – to rodzicom powinno zależeć, żeby wyrobić nawyk oszczędzania wśród własnych dzieci. Trening oszczędności obejmował wszystkie dziedziny: szanowanie odzieży, przyborów szkolnych, wysiłków rodziców, kształtowanie postawy wdzięczności dla rodziców. Taki trening wzmacniał poczucie samowystarczalności materialnej i chronił przed pokusą wydawania środków finansowych ponad swoje możliwości. Podkreślano pozytywny wpływ przynależności uczniów do szkolnych kas oszczędności, które kształtowały charakter i wolę dzieci i młodzieży, korygowały nieporządek i niedbalstwo, uczyły poszanowania wartości pieniądza, cudzej i swojej własności, zdrowia, odzieży, właściwej oceny czasu, ludzkiego wysiłku, pracy nauczyciela, a także stawały się narzędziem społecznienia³⁷.

Na łamach „Pracy Szkolnej” popierano zakładanie SKO opartych na Poczтовой Kasie Oszczędności, która wzięła na siebie obowiązek dostarczenia materiałów technicznych, instrukcji, druków kart i książeczek oszczędnościowych oraz materiałów pomocniczych. Czasopismo to reagowało również na obchody Dnia Oszczędności, publikując dane statystyczne w zakresie oszczędzania oraz zachęcając dzieci, młodzież i nauczycieli do organizowania akcji oszczędnościowej³⁸. Z okazji święta oszczędności w październiku 1935 r. pisano: „Młodzież nasza musi się doczekać czasów bardziej szczęśliwych i warunków bardziej korzystnych – niż nasze. Nie może ona zmarnować i uronić żadnej z naszych zdobyczy. Będzie ona musiała z kolei, w naturalnym przemijaniu pokoleń, troszczyć się o swoje dziś i o swoje jutro”³⁹. Dlatego od wczesnych lat dzieci i młodzież były zaprawiane do oszczędzania.

W październiku 1935 r. szkolne kasy oszczędności działały w ponad 5400 szkołach na ogólną liczbę 27 000 placówek. Zachęcano nauczycieli do organizowania SKO, rodziców do ich popierania, a dzieci i młodzież do udziału w tych organizacjach szkolnych. „Niech wszyscy obywatele zrozumieją – pisano – że młodzież przezorna i oszczędna jest młodzieżą lepszą, szlachetniejszą, w pożyciu miłą, w perspektywach rozwojowych dużo obiecującą”⁴⁰. Postulowano zaangażowanie i pobudzenie kobiet do akcji oszczędzania prowadzonej w PKO, zwłaszcza uczennic szkół żeńskich, w celu uświadomienia gospodarczego kobiet polskich, które zarządzały budżetem domowym swoich rodzin, chowały je w różnych skrytkach lub oddawały pieniądze ludziom na procent i nie mogły ich odzyskać z powrotem. I na koniec sformułowano dążenie do powszechności oszczędzania. Zatem nauczycielski ruch związkowy, na łamach wydawanych przez siebie czasopism wysunął propozycję upowszechnienia idei oszczędzania i objęcia nią zarówno dzieci, młodzież, jak i kobiety oraz całe społeczeństwo.

Nakładem Zarządu Głównego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych (a potem Związku Nauczycielstwa Polskiego) oprócz czasopisma „Praca Szkolna” wydawano Kalendarz Nauczycielski, który również brał udział

³⁷ B.a., *Popierajmy szkolne kasy oszczędności*, „Praca Szkolna” 1934/35, nr 2, s. 57–58.

³⁸ Art. red. *Trzy postulaty*, „Praca Szkolna” 1935/36, nr 3, s. 95–96.

³⁹ Tamże, s. 95.

⁴⁰ Tamże, s. 96.

w rozbudzaniu świadomości gospodarczej i propagowaniu oszczędzania wśród nauczycieli. Zawierał informacje dotyczące reformy walutowej, instytucji oszczędnościowych, dane statystyczne na temat liczby osób oszczędzających i wkładów oszczędnościowych⁴¹.

6. Oficyny wydawnicze czasopism dla dorosłych i ich udział w popularyzowaniu oszczędzania

Największym czasopismem w Polsce poświęconym zagadnieniom z zakresu teorii i praktyki oszczędzania, organizacji i techniki pracy instytucji oszczędnościowych i finansowych w Polsce oraz za granicą był „Przegląd Oszczędnościowy” – kwartalnik, organ Komitetu Oszczędnościowego Rzeczypospolitej Polskiej⁴².

Ważną rolę w propagowaniu oszczędzania odegrało Wydawnictwo Czasopisma „Oszczędność” mieszczące się w Warszawie przy ul. Świętokrzyskiej 13. Jego nakładem ukazała się broszura Walerego Struszkiewicza zatytułowana *O konieczności oszczędzania*, T. Łubieńskiej zatytułowana *Ucieka nędza przed tym co oszczędza, ale kto trwoni rychło ją dogoni* (przekład W. Bartoszewicz), publikacja propagandowa skierowana do ludności rolniczej, nosząca tytuł *Oszczędnością i pracą ludzie się bogacą*, skarbonki oszczędnościowe, skarbonki blaszane, plakaty, książeczki oszczędnościowe, mareczki, kartoniki do nalepiania marek oszczędnościowych i inne materiały propagandowe. Nakładem Czasopisma „Oszczędność” ukazała się również jedna z najbardziej znanych pozycji w okresie międzywojennym zatytułowana *Szkolne Kasy Oszczędności* S. E. Bońkowskiego, który wskazał na znaczenie szkolnych kas oszczędności, podał przykłady scenariuszy lekcji z nauk ekonomiczno-społecznych, opracował statut szkolnej kasy oszczędności i wskazał na sposoby organizowania i działania szkolnych kas oszczędności. Wykazywał, że:

Oszczędność jest to rozsądne zaspakajanie potrzeb zbytecznych w tym celu, aby mieć w przyszłości na wydatki niezbędne i konieczne. Przywydywanie tych przyszłych potrzeb i przygotowanie środków na ich zaspokojenie jest wynikiem kultury gospodarczej i miarą cywilizacji narodów⁴³.

Zastanawiając się nad szkołą i jej rolą w kształtowaniu postaw w zakresie oszczędności pisał: „Zadania wychowawcze szkoły nie ograniczają się tylko do podania pewnej sumy wiadomości; szkoła powinna rozwijać duchowe siły dziecka

⁴¹ *Kalendarz Nauczycielski na rok 1929*, red. R. Tomczyk, Warszawa 1929, Nakład Zarządu Głównego ZPNSP, s. 226–227.

⁴² „Spółdzielczy Przegląd Naukowy” 1938, z. 8. Propagandę oszczędności prowadzono w całym społeczeństwie, wydając na ten temat książki, broszury, czasopisma, ulotki, odezwy i inne materiały (*Oszczędność najtrwalszym fundamentem dobrobytu*, Poznań 1934, 3 s.).

⁴³ S. E. Bońkowski, *Szkolne Kasy Oszczędności*, Warszawa 1926, s. 5.

w stosunku do zadań życia praktycznego i życia obywatelskiego, nie można więc ignorować oszczędności⁴⁴". Uświadamiał, że oszczędność jest źródłem dobrobytu i niezależności, a w czasach kryzysu jest wręcz koniecznością. Mając na uwadze fakt, że każdy zdrowy człowiek posiada siły do tworzenia sobie niezależnego bytu, stał na stanowisku, że szkoła powinna te siły wzmacniać i rozwijać, stwarzając możliwości praktycznego zastosowania oszczędności poprzez zakładanie szkolnych kas oszczędności. Cytował wierszyk Marii Konopnickiej:

Szanuj, drogie dziecię moje,
W małym ziarnku – przyszłe plony,
W małej kropli – przyszłe zdroje,
W szelągu – milony⁴⁵.

7. Oficyny wydawnicze czasopism dla dzieci i ich udział w propagandzie oszczędzania

Czasopismo „Czyn Młodzieży Polskiego Czerwonego Krzyża”, ilustrowany miesięcznik dla młodzieży, organ Organizacji Kół Młodzieży PCK brał udział w prowadzeniu akcji oszczędnościowej związanej z obchodami Dnia Oszczędności, publikując artykuły i opowiadania związane z oszczędzaniem i zachęcając dzieci i młodzież do oszczędzania⁴⁶.

W latach 30. XX w. propagandę oszczędzania prowadziła wspomniana Poczтовая Kasa Oszczędności, zwłaszcza na łamach czasopisma „Młody Obywatel”⁴⁷ i za pośrednictwem kącika radiowego. W 1933 r. PKO wydała jednodniówkę skierowaną do młodzieży, na łamach której ogłoszono ankietę na najlepszy projekt idei oszczędności oraz popularyzacji PKO. Ponadto opublikowano zdjęcia i prace autorów nagrodzonych w ogłoszonym w marcu 1933 r. konkursie dla młodzieży szkół średnich oraz przypomniano o szkolnych kasach oszczędności za granicą i o Dniu Oszczędności⁴⁸. Poczтовая Kasa Oszczędności publikowała artykuły

⁴⁴ Tamże, s. 9.

⁴⁵ Tamże, s. 15.

⁴⁶ *Dzień Oszczędności*, „Czyn Młodzieży PCK” 1937/38, nr 3, s. 19; A. Szymański, *Dzieje jednego grosza*, „Czyn Młodzieży PCK” 1933/34, nr 2, s. 7–9; *Oszczędzajcie*, „Czyn Młodzieży PCK” 1932/33, nr 3, s. 19.

⁴⁷ Na łamach „Młodego Obywatela” publikowano artykuły o tematyce gospodarczej, artykuły reklamowe PKO, sprawozdania szkolnych kas oszczędności oraz listy uczniów do Pocztovej Kasy Oszczędności (J. Popławski, *Położenie gospodarcze Polski*, „Młody Obywatel” 1939, nr 1, s. 7–8; *Kto buduje Polskę*, „Młody Obywatel” 1939, nr 3, s. 6–7; *Jak pracujemy w naszej SKO*, „Młody Obywatel” 1938, nr 3, s. 7; *Dzięki PKO powstają inwestycje*, „Młody Obywatel” 1938, nr 3, s. 6; *Idziemy naprzód*, „Młody Obywatel” 1938, nr 6–7, s. 6–7).

⁴⁸ „W skupieniu słuchamy – pisano w Jednodniówce – o wartości i znaczeniu oszczędności dla jednostki, państwa, społeczeństwa. Słuchamy jak wielką ma wartość każdy przez nas odłożony grosz,

propagandowe na łamach „Głosu Nauczycielskiego”⁴⁹, „Przewodnika Pracy Społecznej”, „Pracy Szkolnej”⁵⁰. Jej nakładem wydano zbiór wierszy i inscenizacji dla szkół związanych z oszczędzaniem⁵¹.

„Młody Obywatel” jako czasopismo społeczno-gospodarcze dla młodzieży prowadziło intensywną propagandę oszczędzania. Zamieszczało artykuły reklamowe i sprawozdania z działalności Pocztovej Kasy Oszczędności⁵². Na jego łamach publikowano prace i fotografie z życia szkolnych kas oszczędności, dla których PKO organizowała konkursy z rzeczowymi nagrodami (radioodbiorniki i inne nagrody), rozsyłała życzenia świąteczne wraz z opłatkiem, przypominała o konieczności zorganizowania obchodów Dnia Oszczędności. Szkolne kasy oszczędności przysyłały do PKO listy i sprawozdania ze swojej działalności⁵³. Pod koniec lat 30. PKO ogłosiło na łamach „Młodego Obywatela” akcję zakupu samolotów ze składek szkolnych kas oszczędności⁵⁴. Na łamach „Młodego Obywatela” publikowano listę ofiarodawców na samolot szkolnych kas oszczędności szkół powszechnych, średnich ogólnokształcących, zawodowych i szkolnych kas oszczędności, działających przy organizacjach młodzieżowych. Listy zawierały średnio wykazy około 150 kas oszczędności⁵⁵.

Propagandę oszczędności prowadzono na łamach pisemek dla dzieci i młodzieży. Numery październikowe „Młodego Spółdzielcy” były poświęcone oszczędzaniu, w kolejnych numerach zamieszczano sprawozdania z obchodów Dnia Oszczędności⁵⁶. Redakcja „Płomyczka” w numerach październikowych tego

jak z tych groszy powstają kapitały, które są nie tylko zabezpieczeniem naszej przyszłości, ale i siłą żywotną społeczeństwa. Jak krzawić należy ideę oszczędności, by zwiększyć zastępy oszczędzających, przyczynić się do powiększenia dobrobytu jednostki i narodu. Jak ważną jest rzeczą, by liczba tych oszczędzających i odłożonych przez nich kapitałów była jak największa, bo świadczy to o przezorności i rozumie społeczeństwa, które buduje swą przyszłość na najsilniejszym społeczeństwie! Słuchamy o żywym zrozumieniu idei oszczędności w naszym społeczeństwie [...]. Słuchamy tego wszystkiego i robimy rachunek sumienia – co zdziałaliśmy i czego zamierzamy dokonać na polu oszczędności (Oszczędzajcie. Jednodniówka PKO poświęcona młodzieży szkolnej, Warszawa 1933, s. 15).

⁴⁹ SKO hasłem roku szkolnego 1935/36, „Głos Nauczycielski” 1936, nr 4, s. 108–110; *Uczymy młodzież oszczędzać*, „Głos Nauczycielski” 1934, nr 9, s. 177.

⁵⁰ *Popierajmy szkolne kasy oszczędności*, „Przewodnik Pracy Społecznej” 1934/35, nr 2, s. 60–61; *Trzy postulaty*, „Przewodnik Pracy Społecznej” 1935/36, nr 3, s. 95–96; *Popierajmy szkolne kasy oszczędności*, „Praca Szkolna” 1934/35, nr 2, s. 57–58.

⁵¹ *Marzenie Antka Radonia...*, 128 s.

⁵² *Działalność PKO w 1937 roku*, „Młody Obywatel” 1938, nr 2, s. 4; *Dzięki PKO powstają inwestycje*, „Młody Obywatel” 1938, nr 3, s. 6.

⁵³ *Idziemy naprzód*, „Młody Obywatel” 1938, nr 6–7, s. 7; *Wielki konkurs PKO*, „Młody Obywatel” 1938, nr 8–9, s. 5; *Zbliża się Dzień Oszczędności*, „Młody Obywatel” 1938, nr 11, s. 13; *Prawdziwa przyjaźń*, „Młody Obywatel” 1938, nr 11, s. 7; *Z listów do PKO*, „Młody Obywatel” 1939, nr 1, s. 5.

⁵⁴ *Szkolne Kasy Oszczędności budują samolot dla armii*, „Młody Obywatel” 1939, nr 3, s. 7–9.

⁵⁵ *Wpłaty na budowę samolotu Szkolnych Kas Oszczędności płyną*, „Młody Obywatel” 1939, nr 3; *Łańcuch ofiarodawców na samolot Szkolnych Kas Oszczędności – wciąż wzrasta*, „Młody Obywatel” 1939, nr 4, s. 7; „Młody Obywatel” 1939, nr 5, s. 5. Por. B. Nowak, kl. IVa, *Siłni. Zwarci. Gotowi*, „Horyzonty. Czasopismo młodzieży gimnazjalnej” 1939, nr 8, s. 125–128.

⁵⁶ C. Bogusławska, *Oszczędzajmy*, „Młody Spółdzielca” 1938, nr 2 (8), s. 7; J. Świącicka, *Jak wykorzystać okres propagandy oszczędzania w szkole*, „Młody Spółdzielca” 1938, nr 2 (8), s. 8a–8b; *Jak obchodziliśmy Dzień Oszczędności*, „Młody Spółdzielca” 1938, nr 4 (10), s. 13.

pisemka zachęcała dzieci do oszczędzania, publikując wierszyki o tematyce oszczędnościowej, opowiadania, promujące szkolne kasy oszczędności i korzyści z nich płynące, konieczność oszczędzania nie tylko pieniędzy, ale przyborów szkolnych, książek i innych rzeczy⁵⁷.

Na łamach „Płomyka” można odnaleźć poważniejsze teksty dotyczące historii pieniądza, zasad i sposobów oszczędzania, propagujące szkolne kasy oszczędności i instytucje oszczędnościowe, zasady oszczędzania w państwie i społeczeństwie⁵⁸. Oprócz artykułów popularnonaukowych „Płomyk” zamieszczał ogłoszenia o konkursach oszczędnościowych, humorystyczne wierszyki związane z oszczędzaniem i naliczaniem odsetek, opowiadania wyjaśniające zasady spółdzielczości w szkolnych kasach oszczędności i ukazujące potrzebę oszczędzania, fotografie ze szkolnych obchodów Dnia Oszczędności⁵⁹.

Prasa codzienna również miała swój udział w propagowaniu oszczędzania wśród dzieci i młodzieży. Przykładem był dodatek do „Dziennika Ostrowskiego” zatytułowany „Gazetka dla Młodzieży”, która z okazji Dnia Oszczędności zamieszczała opowiadania dla dzieci propagujące tę ideę⁶⁰.

Wnioski

Na podstawie przeprowadzonych analiz natury diagnostycznej, które nie pretendują do miana całościowego opracowania kwestii oficyn wydawniczych i ich udziału w propagowaniu oszczędzania wśród dzieci i młodzieży, można dokonać

⁵⁷ E. Szemplińska-Sobolweska, *Wiewiórka*, „Płomyczek” 1937, nr 6, s. 82–83; Z. Charszczewska, *Najwesełsza wycieczka*, „Płomyczek” 1937, nr 6, s. 83–85; H. Huszczyńska, *Świnka Kasi*, „Płomyczek” 1937, nr 6, s. 85–88; Z. Dąbrowska, *Co się przytrafiło dzisiaj w pokoju Zdzisia i Rysia*, „Płomyczek” 1937, nr 6, s. 88–91.

⁵⁸ A. Borek, *Czerwone cyferki*, „Płomyk” 1938, nr 9, s. 178–180; *W mennicy*, „Płomyk” 1938, nr 9, s. 181–183; S. Aleksandrak, *Liczby, które mówią*, „Płomyk” 1938, nr 9, s. 195–196; A. Pawłowski, *Jak powstają monety*, „Płomyk” 1937, nr 9, s. 262–263; T. Dowiat, *Dzień przezornych*, „Płomyk” 1937, nr 9, s. 274; A. Kijeński, *O pieniądzach, bankach wekslach*, „Płomyk” 1937, nr 9, s. 277–279; *Dobra, które się marnują*, „Płomyk” 1937, nr 9, s. 234–235.

⁵⁹ L. Wiszniewski, *Osiem od sta*, „Płomyk” 1938, nr 9, s. 184; W. Grodzieńska, *Rozmowa*, „Płomyk” 1938, nr 9, s. 185–186; Z. Klingerowa, *Ciężkie dni Janki*, „Płomyk” 1938, nr 9, s. 186–189; *Fotografia. Przedstawienie szkolne w Dniu Oszczędności*, „Płomyk” 1938, nr 9, s. 192; J. Majchrzak, *Książeczka opowiada*, „Płomyk” 1938, nr 9, s. 193–194; N. Krzepakowska, *Oszczędzaj*, „Płomyk” 1937, nr 9, s. 261–262; W. Borudzka, *Tajemnica Ryśka*, „Płomyk” 1937, nr 9, s. 265–268; J. K., *Co się działo z pięciogroszówkami w szkole*, „Płomyk” 1934, nr 11, s. 226–228; W. Kiślańska, *Jak Marysia zdobyła nagrodę na konkursie oszczędności*, „Płomyk” 1934, nr 11, s. 228–230; *Jak srocza, wiewiórka i burek uczyli Ewcię oszczędności*, „Płomyk” 1934, nr 11, s. 230–232; M. Czerkawska, *Skarbonka*, „Płomyk” 1934, nr 11, s. 232; *Ich rower*, „Płomyk” 1934, nr 11, s. 232–233; *Wśród leśnych nowości konkurs oszczędności*, „Płomyk” 1934, nr 11, s. 236–237.

⁶⁰ *Oszczędzać! Tak, ale kiedy?*, „Gazetka dla Młodzieży”. Dodatek do „Dziennika Ostrowskiego” z 1 listopada 1936 roku, s. 1.

próby sformułowania niektórych wniosków. Można więc stwierdzić, że w latach międzywojennych wiele polskich oficyn wydawniczych podejmowało problematykę oszczędzania, która była wówczas popularna z racji określonego społeczno-ekonomicznego stanu państwa polskiego i społeczeństwa zróżnicowanego pod względem narodowościowym, kulturowym i majątkowym, zamieszkującego tereny Polski, dotkniętego skutkami I wojny światowej, kryzysu ekonomicznego, inflacji, a także bezrobociem i innymi.

Do najbardziej aktywnych oficyn wydawniczych zajmujących się problematyką oszczędzania należy zaliczyć oficyny wydawnicze polskiego ruchu spółdzielczego, ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Oficynę Wydawniczą Samorządowego Instytutu Wydawniczego, polskiego ruchu nauczycielskiego, instytucji oszczędzających. Na uwagę zasługują oficyny wydawnicze, które kierując czasopisma do dzieci i młodzieży, zawierały w nich treści związane z oszczędzaniem. Do takich czasopism należy zaliczyć m.in.: „Młodego Spółdzielcę”, „Płomyk”, „Czyn Młodzieży”, „Młodego Obywatela”.

Dużą rolę w propagowaniu postaw związanych z oszczędzaniem odegrały oficyny wydawnicze poszczególnych czasopism pedagogicznych, które na swoich łamach zamieszczały artykuły poświęcone problematyce oszczędzania, ukazujące zasadność oszczędzania, a wręcz przymus i korzyści z niego płynące. Ponadto czasopisma pedagogiczne podkreślały kwestie związane z włączaniem dzieci i młodzieży w akcję oszczędnościową poprzez tworzenie właściwego klimatu do zakładania szkolnych kas oszczędności, ich organizowanie i prowadzenie. Informowały czytelników, w tym nauczycieli wszystkich typów szkół, o rozwoju ilościowym i jakościowym szkolnych kas oszczędności, ich pracy organizacyjnej, wychowawczej i gospodarczej.